

การบูรณาการแนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ในทัศนะ
ของอิมมานูเอล คานท์กับจริยศาสตร์ธุรกิจ
**The Integration of Immanuel Kant's Deontological
Ethics with Business Ethics**

เทพวรรณ เตียมไธสง และ พระครูภาวนาโพธิคุณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Theppawan Tiamthaisong and Phrakhu Bhavanabodhikun
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: jack_nitikorn_wichuma2517@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาแนวคิดในการบูรณาการแนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ในทัศนะของอิมมานูเอล คานท์กับจริยศาสตร์ธุรกิจ ที่ใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำ คานท์มีทัศนะว่าการกระทำที่ถูกคือ การกระทำตามกฎศีลธรรม แนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ทางธุรกิจควรยึดหลักคุณธรรมหรือคุณความดีเป็นองค์ประกอบ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ มาเป็นต้นแบบทางจริยศาสตร์ในการดำเนิน คือ การกระทำที่ถูกต้องที่เกิดจากเจตนาดี การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี คือการกระทำที่เกิดจากการสำนึกในหน้าที่ที่เกิดจากเหตุผล การกระทำที่ตั้งอยู่บนเหตุผล คือ การกระทำที่เกิดจากศีลธรรม การกระทำที่เกิดจากกฎศีลธรรม คือการกระทำตามกฎสากล คือกฎที่ทุกคนในสังคม ยอมรับและเห็นด้วย ซึ่งในความเป็นจริงในทางธุรกิจ แนวคิดของคานท์ อาจไม่เหมาะสมกับเป้าหมายทางธุรกิจทั่วไปที่ให้ความสำคัญกับกำไรซึ่งเป็นตัวประเมินว่าธุรกิจนั้นๆ ประสบผลสำเร็จ แต่งานของคานท์ มุ่งประเมินความสำเร็จที่เจตนาและจริยธรรม ดังนั้น ในแง่ของการบูรณาการแนวคิดกับจริยศาสตร์ธุรกิจ อาจเป็นเพียงข้อเสนอที่อาจมีความเป็นไปได้น้อยในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะกับธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก แต่อาจเหมาะสมกับธุรกิจขนาดใหญ่

คำสำคัญ : การบูรณาการ; อิมมานูเอล คานท์; จริยศาสตร์ธุรกิจ

Abstracts

This article is a study of the concept of deontological ethics integration in the perspective of Immanuel. Kantian Ethics and Business Ethics. According to the theory, intent is the basis for judging right or wrong actions. In the ethics of Kant, the right action is the act of the moral law. But in business ethics, the virtue or Morality that should be used as an element is honesty, justice, responsibility, sacrifice, patience, gratitude, modesty, reasoning, and immunity as a model of ethics in business operations. A businessman who is able to conduct business according to morality will be a valuable and acceptance in society. Accept and agree

* วันที่รับบทความ: 22 ธันวาคม 2563; วันแก้ไขบทความ 29 มกราคม 2564; วันตอบรับบทความ: 31 มกราคม 2564

Received: December 22, 2020; Revised: January 29, 2021; Accepted: January 31, 2021

Which in fact in business Kant's concept May not be suitable for general business goals that value profit, which assesses whether the business Success But the work of Kant It aims to evaluate success with intent and ethics, so in terms of combining concepts with business ethics. It might just be a proposal that may be less pragmatic. Especially with medium and small businesses But may be suitable for large businesses

Keywords: Integration; Immanuel Kant; Business Ethics

บทนำ

การดำเนินธุรกิจในโลกปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลทำให้องค์กรต่าง ๆ ต้องหากกลยุทธ์และวิธีการต่าง ๆ เข้ามาเพื่อใช้ในการแข่งขันกันทางธุรกิจ ทำให้หลายองค์กรมองข้ามจริยธรรมและเห็นว่าเป็นสิ่งไม่สำคัญ แต่ในความเป็นจริงแล้วการทำธุรกิจนั้นต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลต่าง ๆ ทางธุรกิจในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งจากภายในและภายนอกองค์กร เช่น พนักงาน ผู้ถือหุ้นลูกค้า คู่ค้า คู่แข่งขัน เป็นต้น และในปัจจุบัน ข้อมูล ข่าวสาร ตลอดจนเทคโนโลยี ส่งผลให้ธุรกิจต้องคำนึงถึงผู้ที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ รวมถึงสังคมและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น แม้ว่าผลกระทบดังกล่าวจะทำให้องค์กรธุรกิจมีต้นทุนเพิ่มขึ้น แต่ก็มีผลดีต่อธุรกิจในหลาย ๆ ด้านด้วยเช่นกัน อาทิเช่น เป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์อันจะส่งผลให้ผู้บริโภคเกิดความรู้สึกที่ดีต่อบริษัท และผลิตภัณฑ์ของบริษัท ส่งผลให้ผู้บริโภคเกิดความภักดี และเกิดความไว้วางใจในผลิตภัณฑ์ของบริษัท ซึ่งจะส่งผลต่อยอดขายและผลกำไรที่เพิ่มขึ้นของบริษัท ซึ่งในทางตรงกันข้ามหากบริษัทมีการดำเนินธุรกิจแบบขาดจริยธรรม และไม่มีควมรับผิดชอบต่อสังคม ก็จะก่อให้เกิดผลเสียทั้งต่อภาพลักษณ์ ความน่าเชื่อถือ และยังส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของธุรกิจลดลง รวมถึงก่อให้เกิดผลเสียต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง และต่อประเทศชาติโดยรวมเช่นกันกำไรของธุรกิจ คือ ส่วนต่างระหว่างรายได้รวมและต้นทุนรวมของธุรกิจ ในทางเศรษฐศาสตร์ต้นทุนรวมนอกจากจะคิดเอาค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการประกอบธุรกิจแล้ว ยังได้มีการรวมเอาค่าเสียโอกาสหรือผลตอบแทนที่ดีที่สุดที่ผู้ประกอบการต้องเสียสละไปจากการตัดสินใจมาประกอบธุรกิจนั้น ๆ เข้าไปด้วย

ดังนั้นหากการประกอบธุรกิจมีผลประกอบการที่คิดรวมต้นทุนค่าเสียโอกาสต่าง ๆ เข้าไปแล้วเป็นศูนย์หรือเท่าทุน ในทางเศรษฐศาสตร์ถือว่าธุรกิจนั้นสามารถอยู่ได้โดยได้รับกำไรปกติ (Normal profit) หากทุกส่วนของระบบเศรษฐกิจเปิดให้มีการแข่งขันกันอย่างเต็มที่ การเข้าออกธุรกิจต่าง ๆ เป็นไปอย่างเสรี รวมทั้งหน่วยเศรษฐกิจทุกหน่วยสามารถเข้าถึงเทคนิคในการผลิตและข้อมูลต่าง ๆ ได้เท่าเทียมกัน เราย่อมคาดหวังที่จะเห็นธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินกิจการอยู่ได้รับผลตอบแทนในระดับกำไรปกติ อย่างไรก็ตาม ในโลกแห่งความเป็นจริง ธุรกิจหลาย ๆ ธุรกิจสามารถมีผลประกอบการอยู่ในระดับที่สูง (นันทวุฒิ พิพัฒน์เสรีธรรม, 2550 : 1) แนวโน้มการสร้างหลักเกณฑ์ใหม่ของโลกธุรกิจที่ว่าองค์กรจะให้การสนับสนุนสังคมแทนการแสวงหากำไรสูงสุด โดยองค์กรต้องมีความยุติธรรมกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคนการทำธุรกิจเพื่อกำไรไม่ใช่สิ่งผิดการแสวงหากำไรนั้นต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมายและจริยธรรมองค์กรธุรกิจจะไม่พัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างเดียวยังต้องพัฒนา

จริยธรรมและวัฒนธรรมของสังคมต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นการพัฒนาด้วยความยั่งยืน (Sustainable Development) นักธุรกิจจะมีจิตสำนึกหรือจริยธรรมทางธุรกิจนั้นจะต้องมีอยู่ในจิตใจตั้งแต่ตั้งเดิมซึ่งมันจะเป็นการยากหากจะกระตุ้นให้ นักธุรกิจมีจริยธรรมทางธุรกิจในภายหลังพื้นฐานของจิตสำนึกจะต้องเริ่มตั้งแต่ต้นของการดำรงชีวิต หากเราไม่ปลูกฝังจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพให้เกิดขึ้นในจิตสำนึกของเจ้าของผู้ประกอบการในวันนี้ย่อมเป็นการสายเกินไป เมื่อต่อไปในวันข้างหน้าเต็มไปด้วยการแข่งขันเพราะการแข่งขันและการเอาชนะเพื่อให้ได้มาซึ่งผลกำไรย่อมเป็นสิ่งขัดแย้งต่อคุณธรรมและจรรยาบรรณก่อนที่นักศึกษาจะสำเร็จการศึกษาออกไปประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอยู่ในสภาพการณ์ต่าง ๆ หากได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกให้มั่นคงและหนักแน่นเป็นทุนเดิมแล้วแม้ว่าสภาพแวดล้อมภายในองค์กรและการเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์จะกดดันให้ไปสู่พฤติกรรมที่ไร้คุณธรรมและจรรยาบรรณแต่จะเปลี่ยนไปได้ยาก และเข้าขั้นหรืออาจไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลยสิ่งเหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่คาดหวังให้เกิดขึ้นในตัวบัณฑิตซึ่งจะต้องใช้เวลาที่ยาวนานมากและบัณฑิตจะต้องเป็นผู้รู้หรือผู้บรรลุด้วยตนเอง

หลักจริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจ ประกอบด้วยจริยธรรมด้านต่าง ๆ หลายด้าน เช่น ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านการตลาด ด้านผู้บริหาร และด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการตลาด ซึ่งเป็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับลูกค้าเป็นสำคัญ ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมประกอบธุรกิจควรเป็นไปตามมาตรฐานทางจริยธรรม โดยเฉพาะกิจกรรมส่งเสริมผลิตภัณฑ์ เช่น การส่งเสริมการขายในรูปแบบต่าง ๆ การประชาสัมพันธ์ การโฆษณาทางสื่อต่าง ๆ การออกร้านหรือเข้าร่วมนิทรรศการ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางจริยศาสตร์ทั้งสิ้น ปัญหาจริยศาสตร์ที่เกิดขึ้น อาจเกิดจากธุรกิจไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ดีพอเกี่ยวกับหลักจริยศาสตร์ หรืออาจเกิดจากความไม่รู้ความเข้าใจที่ดีแต่ไม่ปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับอย่างเคร่งครัด หรือความตระหนักในความรับผิดชอบต่อสังคมของบรรดาธุรกิจบางส่วนยังไม่มีเท่าที่ควร ปัจจัยเหล่านี้จึงส่งผลให้เกิดปัญหาการทำผิดจริยธรรม ซึ่งทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอีกมากมาย

ปัญหาเรื่องจริยธรรมเป็นปัญหาสากลของสังคมพัฒนาทุกแห่ง ความเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมสมัยใหม่และเทคโนโลยีได้มีผลกระทบต่อระบบค่านิยม หรืออีกนัยหนึ่งความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับระบบค่านิยมได้ส่งผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ไม่ว่าสิ่งใดจะเป็นเหตุก็ตาม ผลที่เกิดขึ้นคือพฤติกรรมบางประการของมนุษย์ในสังคมมิได้เป็นไปตามแนวทางจริยธรรมที่พึงประสงค์ในสังคมนั้น แม้ว่าหลักจริยธรรมที่พึงประสงค์ในสังคมนั้นจะได้พัฒนาไปตามเวลาและสภาวะแวดล้อมแล้วก็ตาม โดยธรรมชาติมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เช่น ระเบียบปฏิบัติที่ออกมาในลักษณะกฎหมายข้อบังคับ หรือบทบัญญัติต่างๆ นอกจากระเบียบปฏิบัติดังกล่าวแล้ว สิ่งสำคัญยิ่งประการหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์เพื่อความสงบสุขในสังคมก็คือ เกณฑ์ทางจริยธรรม อาจเปรียบได้ว่าเกณฑ์จริยธรรมก็เป็นสิ่งบังคับภายใน (Internal sanction) และกฎหมายเป็นสิ่งบังคับภายนอก (External sanction) ในแง่ของจริยธรรมนั้นคนที่ปฏิบัติตามหลักจริยธรรม ต้องอาศัยหลักคุณธรรมที่ฝึกอบรมและจิตใจ

ของมนุษย์นั้น มีความซับซ้อนมาก จากสาเหตุดังกล่าว จึงทำให้แต่ละสังคมมีเกณฑ์ทางจริยธรรมแตกต่างกันไป (Russell, 1995: 54)

แนวคิดทางจริยศาสตร์แยกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่หนึ่งปรัชญาอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ถือว่าความประพฤติของมนุษย์ตามทัศนะของคานท์ ต้องก่อให้เกิดผล 2 ประการคือ ถูกต้องตามหลักศีลธรรมที่มีเหตุผลและต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจเจตจำนงดีเป็นความดีอย่างแท้จริง พิจารณาคุณค่าของการกระทำจากหลักการและตัวการกระทำนั้นไม่สนใจว่ามันจะทำให้เกิดผลอะไร ส่วนอีกกลุ่มคือจะเรียกได้ว่าดีหรือถูกนั้น ต้องเป็นสิ่งที่ปฏิบัติแล้วนำมาซึ่งประโยชน์ หรือความสุขมากกว่าความเสียหายหรือความทุกข์ เพราะความสุขเป็นยอดปรารถนาของคนทั่วไป และสิ่งอื่น นอกจากนั้นจะดีหรือถูกก็เพราะเป็นสิ่งเอื้ออำนวยให้เกิดความสุขความพอใจมากกว่าความทุกข์เท่านั้น พิจารณาคุณค่าจากผลการกระทำซึ่งจริยธรรมฝ่ายนี้เรียกว่า ประโยชน์สุขนิยม (Utilitarianism) (Frederick, 1996: 110)

เหตุผลในทัศนะของคานท์หมายถึงธรรมชาติที่มีอิสระ ไม่ใช่แค่สอดคล้องกับธรรมชาติเท่านั้นแต่ มันเป็นโครงสร้างทางธรรมชาติ และเหตุผลคือความถูกต้องหรือกฎศีลธรรม เป็นทั้งโครงสร้างของธรรมชาติ และเป็นกระบวนการการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติ นั่นคือเหตุผลเป็นแรงขับเคลื่อนนำไปสู่การกระทำที่ดี ซึ่งทำให้มนุษย์มีคุณสมบัติที่แตกต่างจากสัตว์อื่น คานท์อธิบายว่า “เหตุผลนั้น เปรียบเสมือนมือสองข้าง มือข้างหนึ่งถือหลักการ สิ่งปรากฏทั้งหลายที่สอดคล้องกันจะได้รับการยินยอมให้เป็นกฎโดยอาศัยหลักการ มืออีกข้างหนึ่งถือการทดลอง ซึ่งประดิษฐ์ขึ้นสอดคล้องกับหลักการข้างต้น เหตุผลจึงต้องหันเข้าหาธรรมชาติเพื่อจะเรียนรู้ธรรมชาติ อย่างไรก็ตามเหตุผลต้องไม่ทำตัวเหมือนศิษย์ซึ่งฟังทุกอย่างที่ครูเลือกมาสอน แต่ต้องทำตัวเป็นผู้พิพากษาที่บังคับพยานให้ตอบคำถามที่เขาเองได้กำหนดขึ้น (Immanuel Kant, 1998: 109)

จากการศึกษาแนวคิดทางปรัชญาของคานท์พบว่า เหตุผลไม่ได้มีบทบาทสำคัญต่อกิจกรรมทางความคิดของมนุษย์เพียงอย่างเดียว แต่เหตุผลนั้นยังมีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ด้วย คานท์ได้อธิบายอิทธิพลของเหตุผลที่มีต่อความประพฤติของมนุษย์ผ่านแนวคิดเรื่อง “เหตุผลภาคปฏิบัติ” (Practical Reason) ซึ่งเหตุผลภาคปฏิบัติที่คานท์เชื่อว่าเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์มีวิธีการดำเนินชีวิตที่เป็นไปด้วยหลักการแห่งเหตุผล คานท์กล่าวถึงเหตุผลภาคปฏิบัติว่า “การตัดสินใจในเรื่องทางศีลธรรมแต่ละครั้ง จำเป็นต้องอาศัยการใช้เหตุผลอย่างมีพลัง ในที่นี้ เหตุผลจะกลายเป็น “ภาคปฏิบัติ” ในขณะที่เหตุผล “ภาคทฤษฎี” มุ่งอยู่แต่ความรู้เพื่อความรู้ เหตุผล “ภาคปฏิบัติ” จะต่อสู้กับอารมณ์โน้มเอียงในขณะที่กำหนดเจตจำนงของมนุษย์และชี้แนะความประพฤติของเขา (Immanuel Kant, 1960: 7)

นั่นคือเหตุผลภาคปฏิบัติจะเป็นตัวควบคุมให้มนุษย์ปฏิบัติตามกฎศีลธรรม ทำให้เกิดความสามารถเชิงจริยธรรม สามารถกำหนดหลักการส่วนตัว (Maxim) ในการกำหนดตัวเองได้ เป็นสมรรถภาพที่มนุษย์เท่านั้นที่มี หมายความว่าความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความศักดิ์ศรี มีจุดหมายในตัวเอง มนุษย์จึงมีความสามารถในการรู้คิด และสามารถพัฒนาความคิดเข้าสู่เหตุผลในเชิงปฏิบัติ ซึ่งจะชี้แนะให้มนุษย์นั้นปฏิบัติตามกฎศีลธรรม

ดังนั้นมนุษย์จึงได้ชื่อว่าเป็นสัตว์เพียงชนิดเดียวที่มีความสามารถเชิงจริยธรรมที่เหนือกว่าสัตว์อื่น ด้วยเหตุนี้มนุษย์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ยิ่งใหญ่นี้จึงต้องทำหน้าที่ทางจริยธรรมของเราตามความสามารถพิเศษของเรา ในขณะที่ส่วนอื่นของสังคมนี้ก็ทำตามหน้าที่ตามกลไกการปรับตัวของมัน ในทางตรงข้าม ดูเหมือนแนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ในทัศนะของอิมมานูเอล คานท์จะให้คำตอบกับปัญหานี้ได้ กล่าวคือ ทรศนะของคานท์เกี่ยวกับจริยธรรม กล่าวได้ว่าคานท์ใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำ การกระทำที่ถูกหรือดีนั้น ต้องเป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี ซึ่งเจตนาดีของคานท์ก็คือเกิดจากสำนึกในหน้าที่ มิใช่จากอารมณ์หรือความรู้สึก และการกระทำที่เกิดจากสำนึกในหน้าที่ก็คือการทำตามคำสั่งไม่มีเงื่อนไข ซึ่งถือเป็นกฎศีลธรรมของคานท์ การกระทำที่ถูกหรือการกระทำที่ดีคือ การกระทำตามกฎศีลธรรม

ปัญหาความสับสนเรื่องแนวคิดทางจริยศาสตร์นี้จึงเป็นปัญหาสังคมและเป็นปัญหาทางการศึกษาอย่างยิ่ง เพราะสถาบันการศึกษาผู้มีหน้าที่หล่อหลอมสมาชิกใหม่ของสังคมก็เกิดความสับสนเกี่ยวกับแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่จะใช้ในการอบรมเด็กนอกจากนั้นยังมีปัญหาต่อไปอีกว่า หากได้แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่พึงประสงค์แล้ว จะดำเนินกุศโลบายอย่างไรจึงจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของเยาวชนและสมาชิกอื่นๆของสังคมอย่างจริงจัง

แนวคิดจริยศาสตร์ธุรกิจ

แนวคิดจริยศาสตร์ธุรกิจเป็นจริยศาสตร์ประยุกต์แบบหนึ่งที่น่าหลักการของจริยศาสตร์มาประยุกต์ใช้ กล่าวคือการนำเอาทฤษฎีจริยศาสตร์ไปใช้กับสาขาวิชาต่างๆ เช่น จริยธรรมทางธุรกิจจริยธรรมทางการแพทย์ ฯลฯ เนื่องจากจริยศาสตร์ให้ความรู้ในเรื่องคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์ ว่าควรยึดถือในสิ่งซึ่งเป็นความต้องการที่แท้จริงของชีวิต อันเป็นสิ่งที่ประเสริฐสุดและควรค่าแก่การแสวงหาของชีวิต ดังนั้น จริยศาสตร์จึงเข้ามามีบทบาทในการกำหนดเป้าหมายในการดำเนินชีวิตเพื่อมนุษย์จะได้ใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน เพราะจริยศาสตร์จะช่วยให้มนุษย์มีความเข้าใจในตนเอง ผู้อื่น และสังคม อีกทั้งมนุษย์จะได้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตต่อไป อันจะส่งผลให้บรรลุถึงสิ่งที่ตนได้ยึดถือไว้ แนวคิดทางจริยศาสตร์มีพัฒนาการมาตั้งแต่ก่อนเป็นมนุษย์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ที่เริ่มต้นจากการสังเกตพฤติกรรมของสัตว์ เช่น มดและผึ้งมีความสามัคคีความเสียสละ อุฐูที่มีความเข้มแข็งและช่างรู้จักเชื่อฟังผู้นำ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ยังไม่ได้ถือว่ามีคุณธรรมจริยธรรมอย่างแท้จริง แต่ปฏิบัติไปตามสัญชาตญาณของการอยู่ร่วมกันของสัตว์ชั้นสูง ซึ่งมีความสอดคล้องกับมาตรการทางจริยธรรมและก่อให้เกิดสำนึกขึ้นในภายหลังเมื่อมนุษย์มีวิวัฒนาการเริ่มเป็นมนุษย์ขึ้นมาได้ยึดถือประเพณี (Custom Attachment) ของหมู่คณะเป็นแนวทางในการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดโดยไม่ต้องมีกฎหมาย เพราะเชื่อว่าการถือปฏิบัติตามประเพณีช่วยให้หมู่คณะอยู่รอด ผู้ไม่ยึดถือประเพณีตามหมู่คณะนั้นก็หมายถึง ไม่ใช่คนของหมู่คณะนั้น แม้แต่ผู้ปกครองเองหากฝ่าฝืนประเพณีก็จะหมดอำนาจโดยอัตโนมัติ กฎหมายได้เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มมีกษัตริย์ เพราะสังคมของหมู่คณะมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น มีการละเมิด

ประเพณีจนไม่สามารถที่จะลงโทษและคุมกั้นการเอาเปรียบได้ทั่วถึง มีการใช้อิทธิพล มีการแบ่งพรรคพวกทำให้เกิดความหวาดระแวง เกิดไม่มั่นใจในความปลอดภัยภายในหมู่คณะ จึงได้มีการมอบหมายอำนาจให้คนดีมีความเสียสละและมีความสามารถมาเป็นผู้จัดระเบียบสังคมให้เกิดความสงบร่มเย็น (กิริติ บุญเจือ, 2551: 15)

ดังที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นถึงที่มาของจริยธรรมผ่านวิวัฒนาการของมนุษย์ที่เป็นมาจากสัญชาตญาณที่สอดคล้องกับการปฏิบัติตามมาตรการทางจริยธรรมสะสมเรื่อยมาเป็นมโนธรรมสำนึก โดยอาศัยปัจจัยที่เป็นที่มาของจริยธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว การนำทฤษฎีจริยศาสตร์มาใช้กับธุรกิจ ในสังคม จะช่วยให้การดำเนินธุรกิจมีระเบียบ เพราะหากสมาชิกของสังคมปราศจากความขัดแย้งต่อหลักการที่สังคมถือปฏิบัติร่วมกัน และสมาชิกต่างก็เห็นพ้องต้องกันในหลักการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมทำให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม อีกทั้งจริยศาสตร์ช่วยให้สังคมมีความสุขเพราะเมื่อทุกคนในสังคมยึดถือหลักการดำเนินธุรกิจร่วมกันอย่างมีระเบียบแล้ว สังคมย่อมพบพหุความสุขด้วย การนำจริยศาสตร์มาใช้ในการแก้ไขปัญหาของธุรกิจ เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินการนั้น บางปัญหาเป็นเรื่องของคุณค่า ที่แต่ละปัจเจกบุคคลตีความ และยึดถือแตกต่างกันออกไป

ดังนั้น จริยศาสตร์จึงเข้ามามีบทบาทในการโต้แย้งและการให้เหตุผล เพื่อหาข้อสรุปร่วมกันอันจะนำไปสู่การกำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาทางธุรกิจได้อย่างถูกต้อง และตรงกับสาเหตุแห่งปัญหานั้นๆ การนำจริยศาสตร์มาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านจิตใจเพื่อให้พลเมืองของประเทศเป็นผู้มีจิตใจดีงาม มีความกล้าหาญทางจริยธรรม มีการตัดสินใจในหนทางที่ถูกต้อง อันเป็นหลักสำคัญที่จะทำให้พลเมืองมีความเข้มแข็งทางจิตใจ เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสังคมในด้านอื่นๆ ในท้ายที่สุดการกระทำต่างๆ ในสังคมจึงต้องอาศัยจริยศาสตร์มาเป็นมาตรการตัดสินคุณค่าการกระทำ โดยมีหลักการดังนี้ 1) ความซื่อสัตย์ จริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ ประกอบด้วย การยึดหลักความจริง การเปิดเผยข้อมูล การไม่ขโมยผลงาน ลิขสิทธิ์ การปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา การยึดกฎระเบียบความถูกต้อง 2) ความยุติธรรม หลักของความยุติธรรมจะขึ้นกับความถูกต้องและความเท่าเทียมกัน เช่น ไม่กักตุนสินค้า ไม่แก่งกำไรมากเกินไป ไม่เอาเปรียบแรงงานจ้าง ไม่กลั่นแกล้งคู่แข่ง ไม่กดราคาวัตถุดิบ และ 3) ความรับผิดชอบ คือ การดำเนินการใดๆ ที่มุ่งประโยชน์สูงสุดต่อ ผู้ที่เกี่ยวข้องให้ได้ตามวัตถุประสงค์โดยไม่ทอดทิ้งภาระหน้าที่กลางคัน มีความระมัดระวังในการดำเนินการที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความทุกข์ยากของคนอื่น เช่น รับผิดชอบต่อสินค้า ไม่ก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ประกอบธุรกิจที่ทำให้สังคมเสื่อม หรือสร้างพิษภัยอันตรายต่อตนเอง ต่อองค์กรและต่อสังคมที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

แนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ของคานท์

1. แนวคิดพื้นฐานคานท์

ในทัศนะของคานท์มีพื้นฐานแนวคิดที่เห็นว่า การกระทำที่ถูกคือคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี การกระทำที่เกิดจากเจตนาดีก็คือการกระทำที่เกิดจากสำนึกในหน้าที่ การกระทำที่เกิดจากหน้าที่คือการกระทำที่เกิดจากเหตุผล การกระทำที่ตั้งอยู่บนเหตุผลคือการกระทำที่เกิดจากกฎศีลธรรม ปัญหาก็คือกฎศีลธรรมนี้คืออะไร และได้ตอบว่า คานท์กฎศีลธรรมต้องมีลักษณะเป็นคำสั่งเด็ดขาด (วิทช์ วิศทเวทย์, 2528 : 113) ไม่เสนอเงื่อนไขหรือเหตุผลใดๆ ทั้งสิ้น จึงไม่ใช่คำสั่งโดยมีเงื่อนไข ซึ่งไม่ผูกมัดผู้ใดนอกจากผู้ต้องการเงื่อนไขนั้น ผู้มีเจตนาดีจะตัดสินใจกระทำตามความสำนึกในหน้าที่ทันทีโดยไม่รอชั่งดูทางได้ทางเสีย สั่งเด็ดขาดจะกำชับให้กระทำภายใต้หลักการต่อไปนี้ ซึ่งก็เป็นคำสั่งเด็ดขาดด้วยในตัว 1) จงกระทำโดยความสำนึกว่าเป็นกฎสากล 2) จงกระทำโดยความสำนึกว่า บุคคลเป็นจุดหมาย มิใช่วิถีไปสู่จุดหมายอื่น 3) จงกระทำโดยความสำนึกว่า ตนมีเสรีภาพ และมนุษย์ทุกคนต่างก็มีเสรีภาพ เห็นได้ว่าการเข้าใจจริยศาสตร์คานท์อยู่ที่คำเฉพาะของเขา (กิริติ บุญเจือ, 2528: 53)

2. แนวคิดเรื่องเจตนาดี

ในทัศนะของคานท์เห็นว่า เป็นเจตนาดีที่ปราศจากคุณภาพและการจำกัดขอบเขต กล่าวคือ เป็นเจตนาดีในทุกสถานการณ์ เป็นความดีที่สมบูรณ์หรือความดีที่ไม่มีเงื่อนไข เป็นความดีในตัวเอง ความดีที่ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นๆ มิใช่ว่าเจตนาดีอย่างเดียวนั้นจะเป็นสิ่งที่ดี แม้สิ่งเจริญรุ่งเรืองอื่นๆ ก็เป็นความดีในประเด็นต่างๆ ได้มากมาย แต่สิ่งเหล่านั้นมิได้เป็นความดีทุกสถานการณ์ สิ่งเหล่านั้นอาจเป็นสิ่งที่เลวเมื่อมีเจตนาเลว สิ่งเหล่านั้นจึงเป็นความดีที่มีเงื่อนไขหรืออยู่ภายใต้เงื่อนไขบางอย่าง มิใช่สิ่งที่ดีอย่างสมบูรณ์หรือสิ่งที่ดีในตัวเองการกระทำที่ถูก (หรือการทำความดี) คือ การทำตามเจตนาดี เขาขยายความต่อไปว่า เจตนาดี ในที่นี้มิใช่หมายความว่า มีความตั้งใจโดยมิได้ปฏิบัติอะไรและมีใช้การกระทำที่ก่อให้เกิดผลดีทั้งต่อตัวผู้กระทำและผู้อื่น หรือกล่าวว่า มิใช่การกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งนั่นเอง ถ้าเช่นนั้น (เราอาจสงสัยว่า) การทำตามเจตนาดีคืออะไร คานท์ตอบว่า คือ การกระทำที่เกิดจากสำนึกแห่งหน้าที่ หรืออาจจะกล่าวว่า การกระทำที่ถูก (หรือการทำความดี) คือ การทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ หมายความว่า เรากระทำสิ่งนั้นโดยไม่ใส่ใจกับผลของการกระทำที่เกิดขึ้น เช่น มีผลดี-ไม่ดี กับตัวเราเองหรือผู้อื่น หรือการกระทำนั้นจะทำให้เราได้รับค่าเราได้รับค่าชมหรือถูกตำหนิจากคนอื่น (ซัชชัย คุ่มทวีพร, 2540 : 126)

สำหรับคานท์สิ่งที่ดีอย่างสมบูรณ์หรือสิ่งที่ดีในตัวเองได้แก่เจตนาดีอย่างเดียวนั้น กล่าวคือเป็นความดีที่ปราศจากเงื่อนไขโดยประการทั้งปวง ซึ่งคานท์ได้ขยายความต่อว่าเจตนาดีดังกล่าวคือความสำนึกในหน้าที่

3. แนวคิดเรื่องหน้าที่

คานท์ได้วางประพจน์เพื่อกำหนดหน้าที่ตามเจตนาดีไว้ 3 ประการด้วยกัน คือ 1) การกระทำของมนุษย์เป็นสิ่งที่ดีทางศีลธรรม มิใช่ว่ากระทำขึ้นจากความโน้มเอียงขณะนั้น มิใช่ว่ากระทำขึ้นจากผลประโยชน์

ส่วนตัว แต่เพราะเป็นการกระทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ 2) การกระทำที่เป็นหน้าที่เพื่อหน้าที่ [จะเป็นสิ่งที่] มีค่าทางศีลธรรม มิใช่จากผลลัพธ์ที่พึงประสงค์หรือการแสวงหาผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ แต่มาจากหลักการของรูปแบบหรือคติบท กล่าวคือหลักการของการกระทำตามหน้าที่ของเราที่อาจจะเป็นได้ 3) หน้าที่เป็นความจำเป็นเพื่อการกระทำจากความเคารพกฎนัยประพจน์เกี่ยวกับหน้าที่ตามที่คานท์วางไว้เราสามารถสรุปได้ว่าการกระทำโดยเจตนาดีตามความสำคัญของหน้าที่ก็คือ การกระทำตามหน้าที่เพื่อหน้าที่ โดยหน้าที่นั้นเป็นไปตามคติบทหรือหลักการของความจำเป็นในการกระทำหนึ่ง คานท์ได้จำแนกหน้าที่ออกเป็น “หน้าที่สมบูรณ์” (perfect duty) กับ “หน้าที่ไม่สมบูรณ์” (imperfect duty) และ “หน้าที่เพื่อตนเอง” (duty to self) กับ “หน้าที่เพื่อผู้อื่น” (duty to others) ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปข้างหน้า

4. คติบท

ราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายคติบทตามแนวคิดของคานท์ไว้ว่า คติบท ... ในจริยศาสตร์ของคานท์ หมายถึง หลักความประพฤติที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งยึดถือปฏิบัติเฉพาะตน กล่าวคือ การกระทำโดยเจตนาแต่ละครั้งย่อมเป็นไปตามคติบทอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ในการที่บุคคลละเมิดคำมั่นสัญญา ก็เพราะถือตามคติบทที่ว่า ถ้าข้าพเจ้าจะได้รับประโยชน์ ข้าพเจ้าก็จะให้คำมั่นสัญญา โดยจะไม่ทำตามคำมั่นสัญญานั้น การกระทำของบุคคลใดจะถูกต้องหรือไม่ สุดแล้วแต่ว่าบุคคลนั้นมีเจตนาที่จะให้คติบทนั้นเป็นกฎสากลได้หรือไม่

รูปแบบคติบทที่เรายึดถือให้เป็นกฎสากลตามแนวคิดลัทธิคานท์ไว้ว่า

(1) “เมื่อไรก็ตามที่ฉันเป็น __,ฉันจะ __” (Whenever I am __ , I shall __)

(2) “เมื่อไรก็ตามที่บางคนเป็น __, หล่อนจะ __” (Whenever anyone is __, She will __)

(1) คติบทส่วนตัว จะเป็นสิ่งที่เรายึดถือปฏิบัติเฉพาะตน

(2) คติบทสากล จะเป็นสิ่งที่วางไว้เป็นกฎสากล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532 : 69)

อธิบายการตามคติบทนี้ได้ว่า การกระทำที่ถูกต้องตามนัยลัทธิคานท์ก็คือมีเจตนาที่จะให้คติบทตามนัย 1) เป็นคติบทตามนัย 2) กล่าวคือ มีเจตนาที่จะให้สิ่งที่เราทำขณะนั้นเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องกระทำอย่างนั้นด้วย

5. กฎสากล

แนวคิดเรื่องกฎสากลทางศีลธรรมหรือกฎศีลธรรมของคานท์มาจากแนวคิดทางอภิปรัชญา โดยคานท์ได้จำแนกกฎสากลออกเป็นสองนัย คือ “กฎสากลของธรรมชาติ” (universal law of nature) และ “กฎสากลของเสรีภาพ” (universal law of freedom) ซึ่งฟิลด์แมนอธิบายไว้ว่า 1) **กฎสากลของธรรมชาติ** หรือ **กฎธรรมชาติ** กฎชนิดนี้นอกจากจะบอกว่าสิ่งทั้งหลายเป็นอยู่อย่างไรแล้วยังบอกว่าสิ่งทั้งหลายจะต้องเป็นไปอย่างไรด้วย เช่น อุณหภูมิในถังแก๊สจะเพิ่มขึ้นเมื่อมีความดันภายในมากขึ้นเสมอ ลักษณะนี้คานท์เรียกว่า “ความจำเป็นทางกายภาพ” (physicalnecessity) 2) **กฎสากลของเสรีภาพ** กฎชนิดนี้จะบอกว่าคนควรจะทำอย่างไรในสถานการณ์นั้น โดยไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายมารองรับหรือเป็นคำสั่งของผู้มีอำนาจ

เพราะว่ากฎชนิดนี้ไม่ได้คล้อยตามกฎหมายหรือคำสั่งของผู้มีอำนาจเสมอไป เช่น ถ้าเราทำสัญญา ก็จงรักษาสัญญา ลักษณะนี้คานท์เรียกว่า “ความจำเป็นทางศีลธรรม” (moral necessity) คานท์พยายามหากฎจริยธรรมโดยการเปรียบเทียบกับกฎธรรมชาติซึ่งมีลักษณะสากล เขากล่าวว่ากฎธรรมชาติเหล่านี้เป็นข้อความทั่วไปที่ไม่เพียงบอกว่าสิ่งต่างๆ เป็นไปอย่างไรเท่านั้น แต่ทว่ากฎเหล่านี้ยังบอกอีกว่าสิ่งต่างๆ ต้องเป็นไปอย่างไรด้วย ซึ่งเขาเรียกว่า ความจำเป็นทางกายภาพ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกันคานท์จึงเสนอว่ากฎจริยธรรม (ซึ่งบางครั้งเขาก็เรียกว่า กฎแห่งเสรีภาพ) เป็นหลักการสากลที่อธิบายว่า คนทุกคนควรทำอย่างไรในสถานการณ์หนึ่งๆ กฎเหล่านี้เป็นข้อความทั่วไปที่แสดงถึง ความจำเป็นทาง จริยธรรม (ซ็ชซ็ช คุ่มทวิพร, 2540 : 123)

ดังนั้น กฎสากลทางศีลธรรมของคานท์มาจากแนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติทางอภิปรัชญาของเขา นั่นคือ มีความจำเป็นทางศีลธรรมที่จะต้องให้คตบทในการกระทำของเราเป็นกฎสากลเหมือนกับความจำเป็นทางกายภาพที่เป็นไปหรือจะต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ความจำเป็นทางศีลธรรมที่จะต้องเป็นไปตามกฎสากลนี้เองที่คานท์เรียกว่าคำสั่งเด็ดขาด

6) คำสั่งเด็ดขาด

คำสั่งเด็ดขาด ในจริยศาสตร์ของคานท์ได้แก่กฎทางศีลธรรม อันเป็นคำสั่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตาม โดยไม่มีเงื่อนไข และไม่ต้องคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าผลนั้นจะเป็นคุณหรือเป็นโทษ และไม่ว่าผลนั้นจะเกิดกับตนหรือกับผู้อื่น เพราะเป็นการทำหน้าที่ทางศีลธรรม ต่างกับคำสั่งมีเงื่อนไข (hypothetical imperative) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532 : 14)

คำสั่งมีเงื่อนไขในปรัชญาของคานท์ หมายถึง คำสั่งที่ให้กระทำการโดยมุ่งจะให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งจากการกระทำนั้น เช่น ถ้าอยากให้คนไว้วางใจ จงซื่อสัตย์ คำสั่งนี้ไม่ใช่คำสั่งทางศีลธรรม เพราะคานท์ถือว่าคำสั่งทางศีลธรรมนั้นเป็นคำสั่งเด็ดขาด ที่สั่งให้ทำความดีโดยไม่มีเงื่อนไข เช่น จงซื่อสัตย์ (ไม่ว่ากรณีใดๆ) บางทีใช้ว่า conditional imperative (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532 : 49) ความเป็นไปได้ของคำสั่งเด็ดขาดที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบและตัดสินการกระทำทางศีลธรรมไว้ว่า ผู้กระทำซึ่งเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลจะต้องพิจารณาตัวเขาเองในสองประเด็น คือ ในฐานะเป็นสมาชิกของ “โลกทางพุทธิปัญญา” (intelligible world) และในฐานะเป็นสมาชิกของ “โลกทางประสาทสัมผัส” (sensible world) แปะตันได้ขยายความประเด็นนี้ว่า ถ้าเราเป็นสมาชิกของโลกทางพุทธิปัญญาอย่างเดียวการกระทำของเราทั้งหมดก็จะขึ้นอยู่กับหลักการของภาวะอิสระอย่างจำเป็น และถ้าเราเป็นสมาชิกของโลกทางประสาทสัมผัสอย่างเดียว การกระทำเหล่านั้นก็จะขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติอย่างจำเป็น แต่ตามแนวคิดของคานท์เห็นว่าโลกทางพุทธิปัญญารวบรวมซึ่งพื้นฐานของโลกทางประสาทสัมผัสและกฎทั้งหลายของมันไว้อีกด้วย ดังนั้น คานท์จึงอ้างว่ากฎควบคุมเจตนาของเราในฐานะเป็นสมาชิกของพุทธิปัญญาแล้วก็ “ควรจะ” (ought to) ควบคุมเจตนาของเราตามข้อเท็จจริงว่า เรายังเป็นสมาชิกของโลกทางประสาทสัมผัสอีกด้วย (Immanuel Kant., 1969 : 27)

สรุปได้ว่า แนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ของคานท์ มีแนวคิดที่พยายามค้นหาทฤษฎีศีลธรรม (กฎจริยธรรม) โดยนำมาเปรียบเทียบกับกฎธรรมชาติผู้วิจัยมีความเห็นว่าตามแนวคิดของคานท์ โลกทางกายภาพหรือโลกทางประสาทสัมผัสมีกฎธรรมชาติควบคุมไว้ แต่กฎนี้มีพหุปัญญาของเราซึ่งเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลประมวลไว้ ดังนั้น พหุปัญญาของเราก็ควรมีกฎควบคุมเจตนาไว้ด้วยซึ่งคานท์เรียกว่าคำสั่งเด็ดขาด นั่นคือที่มาและความเป็นไปได้ของคำสั่งเด็ดขาดตามแนวคิดของคานท์ ซึ่งใช้เป็นมาตรฐานในการตรวจสอบและตัดสินการกระทำทางศีลธรรมของจริยศาสตร์คานท์ประเด็นที่มาและความเป็นไปได้ของคำสั่งเด็ดขาดเกี่ยวข้องกับแนวคิดอภิปรายของคานท์และอยู่นอกขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้ ดังนั้น ผู้วิจัยจะทิ้งประเด็นนี้ไว้ โดยจะนำเสนอแต่เพียงรูปแบบของคำสั่งเด็ดขาดเพื่อจะทำให้จริยศาสตร์คานท์ชัดเจนยิ่งขึ้น

การบูรณาการแนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ในทัศนะของอิมมานูเอล คานท์กับจริยศาสตร์ธุรกิจ

คานท์เห็นว่าการทำธุรกิจต้องดำเนินไปตามหลักจริยธรรม แต่ในหน้าที่การของการทำธุรกิจคือการแสวงหาผลกำไร ในหลักการของคานท์คือการแสวงหากำไรตามหลักของศีลธรรมสากล คือ ตามหลักของธุรกิจที่มีจริยธรรม เช่น ไม่เอาเปรียบลูกค้า มีคุณภาพและราคาเหมาะสม เป็นนายจ้างที่ดี ส่วนของลูกค้าเองก็มีหน้าที่ชำระสินค้า ไม่กล่าวให้ร้ายหรือเอาเปรียบผู้ประกอบการด้วยเช่นกัน ส่วนของพนักงานก็มีหน้าที่ในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด ในลักษณะที่เป็นสัมบูรณ์ในทฤษฎีจริยศาสตร์ของคานท์ โดยการจำแนกหน้าที่เป็น 2 ชนิดคือ หน้าที่ขั้นต้น (*prima facie duty*) กับหน้าที่แท้จริง (*actual duty*) หน้าที่ขั้นต้นหมายถึงหลักการทั่วไปที่ใช้ชี้ว่าการกระทำ โดยปกติหากไม่มีความขัดแย้งกับหน้าที่ขั้นต้นอื่นๆ ก็จะสามารถเป็นหน้าที่แท้จริง แต่หากเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่เป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างสองหน้าที่ หน้าที่ที่มีความสำคัญมากกว่า คือหน้าที่ที่แท้จริง คือ การกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำ ที่เกิดจากเจตนาดี การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี คือการกระทำที่เกิดจากความสำนึกในหน้าที่การ กระทำที่เกิดจากหน้าที่คือ การกระทำที่ตั้งอยู่บน เหตุผล (คานท์ใช้คำว่า สติปัญญา) การกระทำที่ตั้ง อยู่บนเหตุผล คือ การกระทำที่เกิดจากทฤษฎีศีลธรรมสำหรับคานท์แล้วการทำตามหน้าที่ก็คือการทำตาม เหตุผลนั้น มนุษย์เรานั้นมีแรง 2 แรงที่ผลักดันให้ กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างแรกคือ อารมณ์ ความรู้สึก และความปรารถนาอย่างหลังคือเหตุผล การกระทำที่เกิดจากแรงอย่างแรกเราไม่ถือเป็น หน้าที่เพราะถ้ามองในแง่ศีลธรรม การกระทำดังกล่าวนี้ ไม่มีคุณงามความดีที่จะต้องสรรเสริญ ที่ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการกระทำที่ดีหรือการ กระทำที่มีเจตนาดี แต่ถ้าเกิดจากอย่างหลังจึงถือ เป็นหน้าที่ชีวิตที่สมบูรณ์ของมนุษย์ในทรศนะของ คานท์ชีวิตที่อยู่กับศีลธรรม นั่นคือ ชีวิตที่อยู่กับหน้าที่ที่มีโชอยู่กับความสุหรือความรู้สึกศีลธรรม จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความสำนึกในหน้าที่ที่เป็น สิ่งที่ฝืนแรงผลักดันของอารมณ์และความรู้สึก (Ross, 1930: 86)

การบูรณาการทฤษฎีจริยศาสตร์เชิงหน้าที่กับจริยศาสตร์ธุรกิจในทัศนะของคานท์ จึงเป็นการให้บุคคลทำตามหน้าที่ของตนเอง ถ้าหน้าที่ของอาชีพต่างๆ ขัดกัน ต้องเอาหน้าที่ของคนมาตัดสินแต่ปัญหาว่าอะไรคือหน้าที่ของคน การทำหน้าที่ของคนหมายความว่า ถ้าอยู่ในสถานการณ์นั้น คนทั่วไปเขาทำกันอย่างไร

เขาคิดว่าเหตุผลของคนเหมือนกันหมด เป็นของกลางเพราะความจริงตายตัวเป็นหนึ่งไม่ใช่สองถ้าใครเห็นความจริงนั้น รวมทั้งในการประกอบธุรกิจเอง บุคคลที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานทางธุรกิจก็ต้องทำตามหน้าที่ของตน โดยมีหลักคุณธรรมเป็นหลักสากลเพื่อให้เกิดจากเจตนาดี (Good will) หลักการดำเนินงานทางธุรกิจ ต้องเป็นไปอย่างมีเจตนาที่ดี เช่นการผลิตสินค้าที่ได้มาตรฐานเพื่อให้ผู้บริโภคได้รับสินค้าที่มีคุณภาพ แต่ไม่ใช่เพื่อต้องการให้ชื่อเสียงบริษัทมีความน่าเชื่อถือ กระบวนการต้องไม่เกิดจากอารมณ์ความรู้สึกใดๆ ทั้งอารมณ์ในทางบวก (รัก ชอบ สงสาร) หรืออารมณ์ในทางลบ (เกลียด โกรธ อาฆาตแค้น) สิ่งที่สำคัญก็คือเจตนา สำหรับคานท์ เขาถือว่ากรกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาที่ดี

คานท์มีทัศนะที่เชื่อว่า สิ่งที่สร้างหรือผลิตเจตจำนงดี นั้นคือเหตุผล เพราะมนุษย์ทั่วไปมีสามัญสำนึกในเรื่องคุณค่าหรือสำนึกทางจริยธรรม เป้าหมายของเหตุผล คือ คือการสร้างเจตจำนงดี เพราะมนุษย์เรามีเหตุผลสำหรับดูแลความประพฤติ ในเมื่อธรรมชาติได้จัดระบบให้สิ่งต่างๆเหมาะสมกับงานที่ทำ เหตุผลก็ต้องผลิตเจตจำนงดีซึ่งดีในตนเองเพราะเหตุผลเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดของเจตจำนงที่ดีและเป็นพื้นฐานของความคิดทั้งหลายอีกด้วย สำหรับคานท์ การกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำที่เกิดจากเจตจำนงดีการกระทำที่เกิดจากเจตนาดีก็คือการกระทำที่เกิดจากสำนึกในหน้าที่ การกระทำที่เกิดจากหน้าที่คือการกระทำที่เกิดจากเหตุผล การกระทำที่ตั้งอยู่บนเหตุผลคือการกระทำที่เกิดจากกฎศีลธรรม ปัญหาก็คือกฎจริยธรรมนี้คืออะไร และได้ตอบว่า “สำหรับคานท์กฎจริยธรรมต้องมีลักษณะเป็นคำสั่งเด็ดขาด (วิทย์ วิศทเวทย์, 2528 : 113) ความสำนึกในหน้าที่จะสั่งด้วยคำสั่งเด็ดขาด ไม่เสนอเงื่อนไขหรือเหตุผลใดๆ ทั้งสิ้น จึงไม่ใช่คำสั่งโดยมีเงื่อนไข ซึ่งไม่ผูกมัดผู้ใดนอกจากผู้ต้องการเงื่อนไขนั้น ผู้มีเจตนาดีจะตัดสินใจกระทำตามความสำนึกในหน้าที่ทันทีโดยไม่รอชั่งชั่งทางได้ทางเสีย สั่งเด็ดขาดจะกำชับให้กระทำภายใต้หลักการต่อไปนี้ ซึ่งก็เป็นคำสั่งเด็ดขาดด้วยในตัว 1) จงกระทำโดยความสำนึกกว่าเป็นกฎสากล 2) จงกระทำโดยความสำนึกว่า บุคคลเป็นจุดหมาย มิใช่วิถีไปสู่จุดหมายอื่น และ 3) จงกระทำโดยความสำนึกว่าตนมีเสรีภาพ และมนุษย์ทุกคนต่างก็มีเสรีภาพ (กีรติ บุญเจือ, 2528: 53) มีความตั้งใจโดยมิได้ปฏิบัติอะไรและมีใช้การกระทำที่ก่อให้เกิดผลดีทั้งต่อตัวผู้กระทำและผู้อื่น หรือกล่าวได้ว่า ไม่ใช่การกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งนั่นเอง ถ้าเช่นนั้น (เราอาจสงสัยว่า) การทำตามเจตนาดีคืออะไร คานท์ตอบว่า คือ การกระทำที่เกิดจากสำนึกแห่งหน้าที่ หรืออาจจะกล่าวว่า การกระทำที่ถูก (หรือการทำดี) คือ การทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ หมายความว่า เรากระทำสิ่งนั้นโดยไม่ใส่ใจกับผลของการกระทำที่เกิดขึ้น เช่น มีผลดีไม่ดี กับตัวเราเองหรือผู้อื่น หรือการกระทำนั้นจะทำให้เราได้รับค่าเราได้รับค่าชมหรือถูกตำหนิจากคนอื่น (ซซชัย คุ่มทวีพร, 2540 : 126)

ดังนั้น การบูรณาการแนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ในทัศนะของอิมมานูเอล คานท์กับจริยศาสตร์ธุรกิจเชื่อว่าคุณค่าของการทำธุรกิจที่มีเจตนาดี หรือธุรกิจที่มีศีลธรรมดีนั้น ไม่จำเป็นจะต้องขึ้นอยู่กับการทำธุรกิจจะประสบความสำเร็จในการทำตามเจตนาดีของเขาหรือไม่ แต่คุณค่าของธุรกิจนั้นขึ้นอยู่กับหลักการที่ทำให้เกิดเจตนาดีจะกระทำนั้นๆ ต่างหาก คานท์มีทัศนะที่เห็นว่าธุรกิจที่ดีจะกระทำสิ่งต่าง ๆ จากสาเหตุของแรงจูงใจเดียวเท่านั้น ซึ่งนั่นคือการเคารพในศีลธรรมหรือเคารพในความถูกต้อง แต่หากว่าจูงใจที่จะกระทำดี

แล้วไม่สำเร็จ ซึ่งอาจเนื่องมาจากสาเหตุบางประการ คือ สถานการณ์แวดล้อมที่บังคับเขา เช่น เขาประกอบธุรกิจ เขาตัดสินใจนำกำไรส่วนหนึ่งที่ได้จากธุรกิจไปช่วยคนยากไร้ในสังคม เพราะเขาเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่เนื่องด้วยเงินนั้นไม่มากพอที่จะช่วยคนยากไร้ทุกคนในสังคม ซึ่งค่านิยมที่คนเห็นว่าคุณค่าความดีของเขามีได้ลดน้อยถอยลงแต่อย่างใด เจตนาดีไม่ได้ดีเพราะว่าผลของมันที่จะเกิดขึ้น ซึ่งอาจจะสำเร็จตามที่ตั้งใจเอาไว้ แต่ว่าความดีอยู่ที่ความตั้งใจเพียงอย่างเดียว อันเป็นความดีในตัวของมันเองซึ่งเป็นความดีที่ เป็นความดีที่ปราศจากเงื่อนไข ถึงแม้ว่าค่านิยมที่คนเห็นว่ามีแต่เจตนาดีเท่านั้นที่ดียังไม่มี เงื่อนไข แต่ค่านิยมที่คนเห็นว่าการอ้างเหตุผลเพื่อสนับสนุนความเชื่อนี้ก็เป็นสิ่งจำเป็น การสร้างเหตุผลมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การสร้างเจตนาที่ดีในตัวเองเท่านั้น

แนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ในทัศนะของ คานท์ ให้ความสำคัญกับเรื่องของเจตนาและหน้าที่ดูจะเป็นเรื่องสำคัญของหลักการ เช่นหน้าที่ของผู้บริหาร พนักงาน รวมทั้งหน้าที่ของผู้บริโภค การมีความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่ดีและถูกต้อง ยิ่งถ้าบุคลากรทำหน้าที่ของแต่ละบุคคลได้ดีมากเท่าไรกิจการนั้นก็จะได้พัฒนาได้มาก แต่ในส่วนในเรื่องเจตนาดีนั้น หากผู้บริหารและพนักงานมีเจตนาที่ดีและกระทำในวิธีที่ถูกต้องก็เป็นเรื่องที่เหมาะสม แต่เราควรคำนึงถึงผลลัพธ์ที่ตามมาด้วย แต่ในทัศนะของคานท์นั้น จะไม่สนใจผลลัพธ์ของการกระทำเลย ก็อาจจะขัดกับความเป็นจริง หากเจตนาและวิธีการถูกต้องแต่ทำให้เกิดผลเสียขึ้นอย่างมาก ก็อาจมีการคิดหาวิธีอื่นทดแทนเพื่อให้มีการประนีประนอมเกิดขึ้น โดยต้องคำนึงถึงผลลัพธ์ด้วย หากเจตนาและวิธีการถูกต้อง แต่เกิดผลกระทบต่อการค้าเงินธุรกิจบ้าง ทางบริษัทก็ต้องพิจารณาและปฏิบัติเป็นกรณีๆ ไป

สรุป

การบูรณาการแนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ในทัศนะของอิมมานูเอล คานท์กับจริยศาสตร์ธุรกิจ มีแนวคิดที่ใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำ การกระทำที่ถูกหรือดีนั้น ต้องเป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี ซึ่งเจตนาดีของคานท์ก็คือเกิดจากสำนึกในหน้าที่ มิใช่จากอารมณ์หรือความรู้สึก และการกระทำที่เกิดจากสำนึกในหน้าที่ก็คือการทำตามคำสั่งไม่มีเงื่อนไข ซึ่งถือเป็นกฎศีลธรรมของคานท์ การกระทำที่ถูกหรือการกระทำที่ดีคือ การกระทำตามกฎศีลธรรม ชีวิตที่ดีในทรรศนะของคานท์มิใช่ชีวิตที่มีความสุข แต่เป็นชีวิตที่อยู่ภายใต้กฎศีลธรรม

องค์ประกอบของจริยธรรมทางธุรกิจควรมีหลักคุณธรรมหรือคุณความดีเป็นแนวทางในการประกอบธุรกิจที่ควรประพฤติปฏิบัติซึ่งประกอบด้วยคุณธรรมด้านต่างๆ เมื่อพิจารณาองค์ประกอบทุกด้านจะเห็นว่า องค์ประกอบของจริยธรรมทางธุรกิจที่สำคัญมากได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความรับผิดชอบต่อรองลงมาคือ ความเสียสละ ความอดทน และความกตัญญูรวมถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีภูมิคุ้มกัน มาเป็นต้นแบบทางจริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจ หากนักธุรกิจสามารถใช้คุณธรรมได้ทุกด้านย่อมเป็นสิ่งที่จรรโลงให้ผู้นั้น มีคุณค่าเป็นที่ยอมรับนิยมยกย่องของสังคม ซึ่งในความเป็นจริงในทางธุรกิจ แนวคิดของคานท์ อาจไม่เหมาะสมกับเป้าหมายทางธุรกิจทั่วไปที่ให้ความสำคัญกับกำไรซึ่งเป็นตัวประเมินว่าธุรกิจ

นั้นๆ ประสบผลสำเร็จ แต่งานของคานท์ มุ่งประเมินความสำเร็จที่เจตนาและจริยธรรม ดังนั้น ในแง่ของการบูรณาการแนวคิดกับจริยศาสตร์ธุรกิจ อาจเป็นเพียงข้อเสนอที่อาจมีความเป็นไปได้น้อยในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะกับธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก แต่อาจเหมาะสมกับธุรกิจขนาดใหญ่

เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. (2551). *คู่มือจริยศาสตร์ตามหลักวิชาการสากล*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
- กิริติ บุญเจือ. (2528). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
- ซัชชัย คุ่มทวีพร. (2540). *จริยศาสตร์ : ทฤษฎีและการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรม*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย
- นันทวุฒิ พิพัฒน์เสรีธรรม, (2550). *การแสวงหาคำไรของธุรกิจกับระบบทุนนิยมอุปถัมภ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษากลุ่มธุรกิจตระกูลชินวัตร*. รายงานการวิจัย. คณะเศรษฐศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2528). *จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์
- Frederick, C. (1966). *A History of Philosophy*. New York: Image Book.
- Immanuel Kant. (1969). *The Moral Law, translated and analyzed by H.J. Paton* London: Hutchinson
- Immanuel Kant. (1998). *Critique of Pure Reason* .tr. by Paul Guyer and Allen W.Wood. New York : Cambridge University
- Immanuel Kant. (1960). *Religion with in The Limits of Reason*. New York: Harper & Row.
- Ross, W. D. (1930). *The Right and the Good*. Oxford: The University Press.
- Russell, D. W. (1995). *The Dignity of Man*. New York: Harper